

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.11.2022).

3. Про громадські об'єднання: закон України від 22 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 05.11.2022).

4. Seyhan E. Pandemic Powers: Why Human Rights Organizations Should Not Lose Focus on Civil and Political Rights, *Journal of Human Rights Practice*, Volume 12, Issue 2, July 2020, P. 268–275 URL: <https://doi.org/10.1093/jhuman/huaa035>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-58>

ЛЮСТРАЦІЯ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ ФЕНОМЕН

Ніколаєнко Наталія Олександрівна

*докторка політичних наук,
професорка кафедри адміністративного та конституційного права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Тимошук Єлизавета Ігорівна

*студентка I курсу факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Державницька та політична система сучасної України з 1991 р. потребувала змін та трансформацій, найякіснішою формою подібних перетворень повинна була стати люстрація. Проте останнім часом вживання терміну «люстрація» стало все рідше, і сам процес, який в 2014-2015 рр. відбувався разом з створенням законодавчої бази, підтримкою громадян, в 2018-2019 рр. був майже зведений нанівець, але потрібно констатувати, що повномасштабна російсько-українська війна в чергове актуалізувала люстраційні процеси в контексті протидії колаборації та іншим деструктивним елементам.

Проблемою сучасного розвитку є те, що Українська держава досі не позбулася тенденцій посткомуністичного режиму, і це впливає на сучасний розвиток України. Революційні події в Україні 2014 року та російська військова агресія сутнісно вплинули на формування і структуру; до

Революції Гідності слово «люстрація» носило лише описовий характер та мало тільки теоретичне значення, але впродовж 2014-2019 рр. відбувалася зміна парадигми влади. За короткий проміжок часу були створені люстраційні комісії, прийнято ряд законопроектів (Закон «Про очищення влади», Закон «Про відновлення довіри до судової системи України», тощо). В 2014 році були усі підстави стверджувати, що держава стала на шлях кардинальних змін, і завдяки люстраційним перетворенням матимемо реформовану демократичну державу, але кардинальних змін не відбулося і люстрація стала лише технологією впливу, хоча першооснову було закладено.

Актуалізувалося питання люстрації тільки після Помаранчевої революції 2004 року, коли до влади прийшов Віктор Ющенко. Відповідний законопроект до Верховної Ради вносив Левко Лук'яненко, у 2005 році – Олег Тягнибок, а у 2012 році – Андрій Давиденко, Ярослав Джоджик та Іван Заєць. І хоча досвід зарубіжних країн показує, що такі нормативні акти є об'єктивно необхідними для реального утвердження демократичних традицій, жоден із законопроектів тоді не було прийнято внаслідок неодноразового блокування зі сторони політичних та олігархічних кланів. Ще більшого світла на цю ситуацію пролило оприлюднення результатів дослідження «Люстрація або Україна під владою КДБ», проведеного у межах широкомасштабного громадянського інформаційного проекту. Згідно з ними, практично кожен п'ятий український держслужбовець має критичну ймовірність співпраці з Комітетом державної безпеки [2].

Досі значна частина архівів Комітету державної безпеки залишалася закритою, а частково відкривати архіви розпочали саме за часів президентства В. Ющенка, що дозволило організувати процес над організаторами Голодомору. Разом із тим, недоступною є інформація щодо більшості теперішніх державних чиновників, народних депутатів, що дозволяло використовувати такі документи для шантажу, особливо, коли людина опиняється на найвищій посаді [2].

У 2014 році питання люстрації отримало новий шанс для практичного втілення, і знову ж таки – лише внаслідок революційних подій. Саме після Революції Гідності, що сколихнула всю країну наприкінці 2013 – початку 2014 рр., з'явилася критична необхідність та реальна можливість прийняття законів про очищення влади. Одним із ключових гасел Майдану стало гасло «Люстрація!», що його і досі відстоюють невдоволені повільністю впровадження цього процесу. Так на тлі соціально-політичних непорозумінь актуалізувалася нова «стара» проблема, що полягає у докорінному реформуванні державного апарату, заміні чиновницьких та службових крісел новими обличчями, які здатні змінити систему влади.

У контексті російської військової агресії, можна впевнено говорити про нагальну потребу в оновленні влади шляхом люстрації після її припинення

та початку демократичних перетворень. Громадськість вимагає реалізації цього процесу в усіх гілках державної влади та на всіх її рівнях, виходячи з принципів його прозорості та неупередженості. Саме на оновлений управлінський апарат покладаються надії на проведення якісних європейських реформ. Сутність поняття «люстрація» з часом набувала більш сучасного розуміння. Згідно класичному тлумаченню, люстрація (від латинського *lustratio* – очищення через жертвопринесення) – це очищення влади від старих кадрів, заборона функціонерам попередньої влади займати посади в державному апараті, обиратися у представницькі органи, бути суддями, інколи навіть займатися викладацькою діяльністю тощо [1].

Також люстрація – це політична форма легітимації нового державного режиму – демократичного або тоталітарного. Вона здійснюється не обов'язково в строгих юридичних рамках, оскільки її мета носить переважно характер ідеологічного протистояння нової і старої правлячих еліт [4].

Згідно із Законом України від 16 вересня 2014 року #1682-VII «Про очищення влади» люстрація – це встановлена законом або рішенням суду заборона протягом десяти років окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Також законом визначено категорії осіб, щодо яких застосовується люстрація, і критерії її здійснення [7].

Тобто основною метою люстрації відповідно до вітчизняного законодавства є усунення осіб, які через свою неправомірну поведінку в минулому могли б становити небезпеку для новоствореного нестабільного демократичного суспільства, з посад у центральних і місцевих органах влади. Таким чином аналіз даного Закону свідчить, що в Україні люстрація є способом відповідальності визначеної категорії осіб [8].

Люстрація у сучасному тлумаченні може набувати доволі різних видів залежно від сфер застосування. Так, прийнято розрізняти державний, економічний та політичний види люстрації.

Протягом усього періоду незалежності в українській політичній верхівці завжди знаходилися представники російської п'ятої колонії. Комуністичні функціонери стали представниками української політичної, державної еліти, тобто швидко перефарбувалися та продовжували керувати державою, несучи злочинну і ворожу ідеологію. Повертаючись до п'ятої колонії нашого парламенту крізь призму років можемо простежити як швидко проросійський істеблішмент змінював партійні кольори. Така політична мімікрія промосковських політиків продовжується протягом більше, ніж 30 років: Комуністична партія України, Прогресивна соціалістична партія України, Партія Регіонів, Опозиційний блок, ОПЗЖ та інші. Назви партій та фракцій у місцевих радах та Верховній Раді мінялися, а ключова ідеологія залишалася. Проросійські партії несуть реальну

загрозу національній безпеці, а в контексті сучасних військових подій в цьому пересвідчилися і фахівці, і пересічні громадяни.

Після перемоги України і закінчення російсько-української війни будуть призначені парламентські, а можливо, і президентські вибори. Задля захисту нашого суверенітету і національних інтересів держава має не лише працювати над тим, щоб державні зрадники не могли балотуватися, а й не допустити створення нових проросійських партій та анклавів проросійських агентів. Верховна Рада України спроможна ухвалити найдосконаліше законодавство, прописати про заборону партій на десятки сторінок, врахувати всі деталі, але є ризик того, що ці партії почнуть відроджуватися в інших форматах. Після двох революцій громадяни були впевнені, що проросійських партій де-факто і де-юре не існуватиме, але цього не сталося. Тому на перспективу доцільно врахувати та законодавчо закріпити люстраційні процедури стосовно керівного складу та членів проросійських партій, як приклад, Партії регіонів, Комуністичної партії, ОПЗЖ.

Для того, щоб мінімізувати вплив антиукраїнських політичних об'єднань в парламенті потрібно розробити законодавчу базу, яка не допустить політичний скандал 2016 року. Коли впродовж 6 років Комуністична партія України з успіхом судилася з нашою державою і продовжувала вести свою антиукраїнську політику, а лідер партії Петро Симоненко мав можливість виступати на міжнародній арені у ролі пропагандиста [9].

Для деяких країн процедура зміни та реформування влади шляхом люстрації подекуди мала жорсткий характер, а де й більш м'який. Проте будь-який досвід проведення очищення влади, будь то негативний чи позитивний, є наглядним прикладом для України і можливістю синтезувати його, застосовавши до свого становища лише найкращі риси.

В українських реаліях питання люстрації стало не просто питанням очищення влади, а ще й питанням національної безпеки та державного суверенітету. Війна із зовнішнім агресором на сході України та анексія Криму Російською Федерацією стали з одного боку факторами поглиблення економічної кризи, постійної внутрішньої нестабільності та гальмування реформаторських процесів, а з іншого боку стали факторами національного єднання та спалаху волонтерського руху в Україні, факторами пробудження політичної та громадянської активності громадян.

Література:

1. Грамотнев В. Люстрація – очищення через жертвопринесення? ІСД «Нова Україна», URL: <http://newukraineinstitute.org/new/477>.
2. Громадянський люстраційний комітет, URL: http://lku.org.ua/lustration_concepts.

3. Горбач Д. Декомунізація Східної Європи: чи тим шляхом іде Україна? URL: http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2015/11/10/7040071/view_print

4. Дейниченко В. Концепція перманентної люстрації (очищення) влади в Україні, URL: <http://kds.org.ua/presentation/dejnichenko-vf-lyustratsiya-permanentnaya-kontseptsiya>.

5. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення, монографія, авторський колектив: Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І., Львів : Сполом, 2020, С. 61-70.

6. Доброшинська І. Гра в люстрацію <http://studway.com.ua/lustration/>.

7. Закон України «Про очищення влади» від 16.09.2014 р. № 1682–VII ВР, URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.

8. Кравчук В. Інститут люстрації як елемент публічного контролю: юридичний аналіз URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/9-2016/kravchuk.pdf>

9. Комуністична партія все ще не заборонена та збирає мільйонні внески, 2020, URL: <https://www.chesno.org/post/3936/>.

10. Ніколаєнко Н.О., Використання досвіду люстрації в країнах Вишеградської четвірки в контексті боротьби з адміністративним ресурсом в Україні. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Міжнародні Відносини», 2018, № 378 (5), 31-37.

11. Mahda Y. Russia's hybrid aggression: lessons for the world, Київ: Каламар, 2018, 284 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-59>

МІСЦЕ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Новікова Таїсія Миколаївна

студентка II курсу факультету прокуратури

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Сьогодні рішення Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) дедалі більше «входять у правове життя» нашої держави [1]. В контексті розкриття обраної проблематики, слід зазначити про те, що Україна, приєднавшись до Європейської конвенції про захист прав людини та